

ВІДЗИВ

офіційного опонента

на дисертацію Гурової Оксани Модестівни «Лексико-семантичне поле «вік людини» в українській мові», подану до захисту в спеціалізовану вчену раду К 64.05.305 на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова (Харків, 2019. – 201 с.)

Сучасне мовознавство характеризується надзвичайною строкатістю в підходах до вивчення фактів і явищ мови, що цілком закономірно з огляду на грандіозність феноменів мови й мовлення. Разом із тим у ситуації інколи, сказати б, навіть дещо надмірної модернізації лінгвістичної наукової парадигми аж зовсім не втрачають своєї наукової цінності й, так би мовити, традиціоналістські тенденції в мовознавстві, серед яких і вивчення лексичного складу мови в аспекті його польової організації. У цьому переконує, зокрема, дослідження О.М. Гурової, яка зосередила свою увагу на ЛСП «вік людини», що до цього не ставало самостійним предметом аналізу в сучасному вітчизняному мовознавстві (с. 8), незважаючи на те, що проблематику часу в його стосунку до людського життя доволі детально й різнобічно досліджують уже досить тривалий час й у вітчизняній, і в зарубіжній науці – як лінгвістичній, так і багатьох інших, про що свідчить проведений дисертанткою ґрунтовний аналітичний огляд лектури, поданий у вступі (с. 5–7). Зазначене переконує в актуальності обраної для дослідження О.М. Гуровою теми.

Належно проаналізувавши попередні здобутки в галузі дослідження феномена віку людини в проекції на предмет різних наукових парадигм і таким чином актуалізувавши відповідну проблематику, дисертантка у вступі чітко визначає свою наукову місію на шляху поглиблення уявлень про специфіку вираження категорії «вік людини» у вітчизняному лексичному фонді, репрезентуючи мету й завдання, об'єкт, предмет дослідження, основні методи проведення наукового пошуку, джерельну базу й обсяг узятих до

дослідження лексичних одиниць. Крім того, у вступній частині О.М. Гурова цілком обґрунтовано окреслює наукову новизну, теоретичну й практичну значущість результатів свого дослідження, правильно акцентуючи на тому, що отримані за підсумками вивчення ЛСП «вік людини» результати «є однією з передумов вироблення цілісних поглядів на особливості фрагментів національної мовної картини світу в їх взаємодії та семантичному розвитку» (с. 11–12).

Відповідно до означених у вступі мети й завдань дисертантка прозоро структурує роботу за чотирма розділами. У першому розділі «Теоретичні засади дослідження лексико-семантичного поля “вік людини” в українській мові» запропоновано послідовну характеристику вихідних позицій, згідно з якими було проведено дослідження названого ЛСП. Теоретичні викладки, наведені в цьому розділі, не викликають заперечень, адже вони загалом узгоджуються із найбільш поширеними на сьогодні інтерпретаціями категорій лексичного значення слова, ЛСП, ЛСГ тощо, хоча текст видається дещо перевантаженим інформацією про історію питання (підрозділи 1.1.1 та 1.1.2 займають 18 сторінок). Завдяки зміщенню акцентів у цьому розділі, можливо, залишилося б місце для включення до нього й спільної для всього дослідження інформації про вік людини як складник категорії часу та організацію ЛСП «вік людини», поданої в другому розділі, який на меті мав розгляд своєї вузької проблематики в межах загальної досліджуваної проблеми.

Наступні три розділи дисертантка присвячує детальному аналізу окремих ЛСГ, виділених нею на підставі врахування як екстралінгвальних (культурологічних, медичних, соціолого-педагогічних), так і лінгвальних даних, а саме ЛСГ «діти», «молодь», «дорослі» та «старі люди». У кожному з цих розділів є безперечно важливі й цінні з наукового погляду спостереження та узагальнення.

Так, родзинкою другого розділу «Лексико-семантична група “діти”», особливо багатой на номінації з огляду на об’єкт номінування –

дітей/підлітків як надто вартісної для суспільства групи індивідів, стали виважені етимологічні й лінгвокультурологічні спостереження й висновки авторки. Крім того, науково значущим є окреслення О.М. Гуровою вичерпного переліку мотивувальних контекстів, відповідно до яких в українській мові сформовано корпус у понад 400 лексичних одиниць на позначення дітей у їхній віковій специфіці.

У третьому розділі «Лексико-семантичні групи “молодь” і “дорослі”» увагу привертають міркування й висновки дослідниці щодо підстав розмежування періодів «молодості» й «дорослості» в національній мовній картині світу та пояснення феномена посилення впливу соціального фактора як мотивувального для номінації осіб середніх між дитинством і старістю періодів. Плідними в цьому розділі стали також пошуки дисертантки, що стосуються діалектних виявів лексико-семантичної групи «молодь», зокрема зі сфери арго та жаргонів, де, як цілком переконливо доводить О.М. Гурова, особливо актуалізованою виявляється оцінно-експресивна семантика.

У четвертому розділі «Лексико-семантична група “старі люди”» імponує зіставна методика, застосована дисертанткою, щоб показати амбівалентність сприйняття й номінування старості в українській національній мовній картині світу, де, з одного боку, номени на позначення старих людей актуалізують уявлення про старість як мудрість, статечність, а з іншого, – як поступовий занепад, немічність, утрату соціальної значущості. Безперечно вартісними в цьому розділі є також етимологічні спостереження дослідниці щодо лексем *дід*, *баба*, *старий*.

Загалом можна стверджувати, що викладена в практичних розділах інформація забезпечує дійсно цілісне бачення ЛСП «вік людини» в українській мові як специфічного, неодномірного, бо значущого, фрагмента національної мовної картини світу.

Прикінцеві висновки чітко репрезентують основні здобутки дослідження, акцентуючи увагу на тих результатах роботи, потенційність досягнення яких визначалася окресленими у вступі завданнями. Варто

відзначити, що, попри певну деталізованість, частину дисертації «Висновки» можна пропонувати молодим науковцям за приклад того, як необхідно послідовно й повно акцентувати у висновкових позиціях напрацювання дисертаційної студії.

Указуючи на безперечні позитиви дослідження О.М. Гурової, не можна оминати й окремих його недоліків, стосовно яких дозволю собі висловити кілька міркувань.

1. У вступі дисертантка зазначає, що до розгляду в роботі взято понад 900 номінацій, вилучених в основному з лексикографічних і фольклорних джерел. Таку кількість одиниць, безперечно, можна вважати репрезентативною й достатньою для досягнення заявлених у дисертації цілей, однак усе ж видається, що для більш цілісного бачення лексико-семантичного поля «вік людини», виявлення тенденцій у його розвитку на різних часових зрізах не зайвим було б звернення до більш широкого спектра джерел для ексцерпції, наприклад, до художньої літератури та публіцистики, а також до живого розмовного мовлення сучасників. Це дало б можливість уникнути як певної неповноти корпусу досліджуваних одиниць (наприклад, у дисертації не згадано як деякі представлені на сьогодні у словниках одиниці на зразок *пуцьвірок*, *юнка*, *мадам*, так і характерні для тих чи тих стилів, жанрів, реєстрів мовлення слів, що або не зафіксовані ще в лексикографічних джерелах, або їхні пов'язані з віковими характеристиками осіб значення не відбито в словникових статтях: *молокосос*, *жовторотик*, *пуголовок*, *козак*, *козарлюга*, *паря*, *кент*, *дядя*, *ковбой*, *джигіт/джигіт*; *медунка*, *бичка*, *шмига*, *хівря* тощо). Уже ці принагідно згадані характерні для усного мовлення одиниці суттєво доповнюють перелік дисертантки, адже йдеться про вербалізацію того, що є найціннішим у житті людини – часу її життя, який сприймається нею із різних позицій, із різних відстаней, із різним ставленням, із різним цілепокладанням, бо ж хоче його людина «спіймати» й відбити в стосунку до своїх тимчасових онтологічно-аксіологічних іпостасей земного існування. Разом із тим варто відзначити,

що висловлене міркування не можна розглядати як критику, адже, як засвідчує виклад матеріалу, пані Оксана свідомо того, що аналіз особливостей ЛСП «вік людини» вона проводить на репрезентативній, а не генеральній (якщо собі таку можна уявити з огляду на динамічність розвитку відповідного ЛСП) сукупності лексичних одиниць.

2. Описуючи на с. 103–104 специфіку назви *легінь/легінь*, авторка стверджує, що ця номінація є експресивною. Такий висновок зроблено на підставі апелювання до дефініції експресії, яку пропонує Н. Бойко. У цьому контексті питання викликають два моменти. По-перше, наскільки достатнім можна вважати звернення лише до єдиного джерела при окресленні сутності однієї з доволі складних і суперечливих категорій лінгвістичної теорії (це підтверджує й текст дисертації, де дослідниця користується низкою достатньо термінологічно не визначених нею означників – *емоційно-експресивний, оцінно-експресивний, емоційний, емотивний, конотативний, пейоративний, меліоративний*). По-друге, наскільки виправданою є однозначна кваліфікація номена *легінь/легінь* як експресивного, якщо словники в основному лише вказують на діалектне походження, що аж ніяк не може розглядатися як ознака перманентної експресивності. Експресивний потенціал назви в цьому разі залежатиме від контексту: для носія української мови з ареалу поширення вона буде настільки ж беземоційною, наскільки *парубок* позбавлений емоційності для слобожанина. Однак і для того, і для того вони можуть стати експресивними за певних умов. З'ясувати це міг би допомогти найпростіший лінгвістичний експеримент, який нині стає все доступніший в умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій: якщо задати словоформу *легінь/легінь* у Корпусі української мови онлайн (<http://www.mova.info/corpus.aspx?l1=209>), то вмить за контекстами можна простежити орієнтовну різницю характеру емоційності в різних контекстах.

3. В окремих випадках у дослідженні трапляються певною мірою суперечливі як для рівня наукової роботи фрагменти. Так, на с. 93, дисертантка, вступаючи у дискусію з Б. Грінченком стосовно тлумачення

ним слова *підліточок* як зменшеного до *підліток*, зазначає: «...припускаємо, що воно може називати хлопця або дівчину і першого, і другого підліткових етапів». Видається, що в опонуванні самому Б. Грінченку, який робив висновки, спираючись на зібраний «у полях» багатющий матеріал, суб'єктивне «припущення» дисертантки без аналізу фактичного матеріалу не відповідає духу належної наукової дискусії. Попри багатий лексичний матеріал, актуалізований О.М. Гуровою, як видається, робота виграла б у разі посилення ілюстративного компонента, тобто прикладів уживання тих чи тих номенів, що сприяло б об'єктивації певних авторських припущень.

Висловлені критичні міркування жодним чином не заперечують значущості отриманих у дослідженні результатів. Дисертація О.М. Гурової відзначається безперечною науковою вартісністю, оскільки пропонує цілісний системний аналіз культурно значущого фрагмента українського лексикону. Робота має практичну цінність, яка виявляється в тому, що отримані результати можуть бути використані як філологами, так і науковцями й практиками інших гуманітарних дисциплін, зокрема культурологами, етнологами.

Апробація дослідження здійснена згідно зі встановленими нормативами на чотирьох міжнародних і двох усеукраїнських наукових конференціях, де авторка оприлюднила результати свого пошуку. Зміст статей за темою дослідження та автореферату всебічно відбиває як логіку проведеного наукового пошуку, так і найважливіші його здобутки.

Дисертація Гурової Оксани Модестівни «Лексико-семантичне поле «вік людини» в українській мові» є оригінальним, завершеним, виконаним на належному науковому рівні дослідженням, що повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 року, № 1159 від 30.12.2015 року та № 567 від 27.07.2016 року).

Усе сказане зумовлює загальний висновок: О.М. Гурова в разі успішного захисту заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент –
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української мови
Харківського регіонального інституту
державного управління Національної
академії державного управління
при Президентові України,
заслужений працівник освіти України

П.О. Редін

Підпис П.О. Редіна засвідчую:

Директор
Харківського регіонального інституту
державного управління Національної
академії державного управління
при Президентові України,
доктор соціологічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України

Л.О. Белова